

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Кваліфікаційна робота
магістра
з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ З**
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ НОВОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»

Виконала: здобувач вищої освіти
II курсу, групи SoO1-M23z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Коханюк Марина Віталіївна

Керівниця: **Дмітрієва О. І.**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ З ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ	6
1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями.....	6
1.2. Особливості соціалізації школярів з інтелектуальними порушеннями.....	22
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2. ВИВЧЕННЯ РІВНІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	35
2.1. Методика експериментального дослідження.....	35
2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	39
2.3. Програма соціалізації учнів з інтелектуальними порушеннями....	50
Висновки до розділу 2.....	72
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76

ВСТУП

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що при дедалі більшій кількості досліджень, присвячених соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями, досі відсутня система методик соціальної їх інтеграції. Для вирішення важливих соціально-педагогічних завдань на новому етапі свого розвитку перед закладами загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням постає проблема пошуку нових методів навчання та виховання цієї категорії учнів. У сьогодишньому світі ця проблема набуває не лише наукової, а й соціальної значущості.

Дитина з особливими потребами на сучасному етапі розвитку суспільства вважається особою, яка має такі ж права, як і інші члени суспільства, але з огляду на специфіку індивідуального розвитку їй повинні надаватися спеціальні освітні послуги. Відповідно до чинного Закону України «Про освіту» кожна дитина-інвалід має право на освіту, що відповідає її психофізичному розвитку. Завдяки сучасній комплексній допомозі спостерігаються позитивні зміни в особистісно-мотиваційній, когнітивній, емоційно-вольовій сферах.

Конвенція про права дитини та Декларація прав людей з інвалідністю, прийняті Генеральною Асамблеєю ООН, визначає право на охорону здоров'я, освіту, економічну діяльність та професійну підготовку для даної категорії громадян. Визнання Україною, як державою, даних міжнародних документів сприяло підвищенню уваги зі сторони суспільства до проблем психофізичного розвитку, створенню сприятливих умов для їх комплексної реабілітації та включення їх в систему сучасних суспільних відносин.

Щоб забезпечити дітям з інтелектуальними порушеннями право на якісну освіту, світова практика пропонує широкий вибір доступних форм навчання. Проте пріоритетом з точки зору державної політики є реформа системи освіти, яка б уможливила навчання всіх дітей, незалежно від відмінностей, та законодавче визнання принципів інклюзивної освіти.

Стаття 23 Конвенції про права дитини говорить, що дитина з психічними або фізичними вадами повинна вести повноцінне і гідне життя в умовах, які забезпечують її гідність, зміцнюють її впевненість у собі та сприяють її активній участі в житті суспільства. Згідно з цим документом, з метою корекції порушень у фізичному та психічному розвитку учнів з особливими труднощами у навчанні мають проводитись відповідні корекційно-педагогічні заходи, які є комплексним психофізіологічним та соціально-педагогічним явищем, що охоплює весь навчально-виховний процес. Тому корекційно-розвивальна робота вирішує конкретні завдання, зумовлені специфікою їх психофізичного розвитку [15].

Навчально-виховна та корекційно-розвиткова робота з психофізичного розвитку має бути комплексною і охоплювати всі напрями їх індивідуального розвитку. Основними умовами і факторами, що сприяють психічному розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями, є їх особиста активність і співпраця з дорослими.

У Новій українській школі значна увага надається практичному навчанню, оскільки, з одного боку, доступна дитині діяльність (предмети, ігри, спілкування, праця тощо) є джерелом знань про навколишній світ, за допомогою яких цей світ формується, засвоєні та трансформовані, різноманітні види діяльності дають можливість використовувати та закріплювати навички, роблять індивідуальними досягнення кожної дитини, формують власний досвід, її здатність адаптуватися до соціального середовища. При цьому види допомоги, які повинні надаватися кожній особі, індивідуальні, мають різну спрямованість і мають тривати протягом усього життя.

Діти з особливостями психофізичного розвитку, як правило, характеризуються стійкою соціальною дезадаптованістю, що обмежує їх здатність до інтеграції в суспільство. Надаючи їм професійний супровід та постійну підтримку, педагоги закладів освіти повинні навчитися

встановлювати з ними довірчі стосунки, сприяти створенню обстановки психологічного комфорту, формуванню у них належної самооцінки, віри у власні можливості, сили і позитивні життєві перспективи. Численні дослідження в галузі спеціальної освіти і психології підтверджують, що правильно організована система навчання і виховання конкретної групи дітей має позитивний вплив і призводить до їх значного прогресу в адаптації до життя в соціальному середовищі.

Об'єкт дослідження: процес соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Предмет дослідження: програма соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Мета роботи: розробити програму соціалізації учнів з інтелектуальними порушеннями.

Завдання дослідження:

- 1) вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями;
- 2) визначити особливості соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями;
- 3) визначити умови успішної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями;
- 4) розробити програму соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням та апробувати її елементи;

Гіпотеза дослідження: соціалізація дітей з інтелектуальними порушеннями в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням буде ефективнішою, якщо:

- 1) педагоги створять сприятливі умови соціалізації під час навчального процесу дітям з інтелектуальними порушеннями;

2) всі учасники навчально-виховного процесу (адміністрація закладу та учасники команди психолого-педагогічного супроводу) згадано співпрацюватимуть та комунікуватимуть;

3) педагоги використовуватимуть креативні методи і прийоми у навчально-виховному процесі з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Методи дослідження: *теоретичні:* аналіз психолого-педагогічної літератури, *емпіричні:* спілкування з батьками, педагогами, спостереження за діяльністю учнів з інтелектуальними порушеннями, експериментальне дослідження; *статистичні:* кількісне та якісне опрацювання результатів.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження полягає у визначенні особливостей з соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями, визначенні умов успішної соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням та розробці програми соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням в умовах НУШ.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено та обґрунтовано рекомендації соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах сім'ї та освітньої установи. Матеріали даного дослідження можуть застосовуватися при розробці програм із соціалізації цих учнів у спеціальних освітніх установах, а також під час підготовки та перепідготовки фахівців зі спеціальної освіти.

Апробація дослідження відбулася на VI Міжнародній науковій студентській конференції «Молодь і науковий прогрес у соціально-економічному та освітньому просторі суспільства» (21 листопада 2024 р., м. Кам'янець-Подільський). За результатами дослідження опубліковано 1 тези.

Експериментальна база дослідження: Чернівецький ліцей №21 Чернівецької міської ради.

Структура роботи. Каліфікаційна робота магістра складається із змісту, вступу, 2 розділів та висновків до них, загальних висновків та списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу з проблеми соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями та здійснивши експериментальне дослідження цієї проблеми, ми дійшли таких висновків.

Соціалізація є входженням дитини в русло суспільного життя і культури, виховання у неї власного соціального досвіду, життєвих цінностей. У цьому визначенні підкреслюється важливість соціалізаційної функції сучасної освіти. Соціалізація визначається як процес, за допомогою якого шляхом засвоєння певних соціальних нормативних систем індивіди набувають соціального досвіду, стають активними учасниками соціального та культурного життя.

Нами визначено рівні соціалізації школярів інтелектуальними порушеннями в умовах закладу загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням. Розроблено програму соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в закладі загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням та апробовано її елементи. На підставі отриманих у дослідженні висновків нами запропоновано рекомендації для батьків, вчителів щодо соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями.

Проведені дослідно-експериментальні роботи підтвердили висновки теоретичного аналізу. На основі отриманих результатів та висновків дослідно-експериментальної роботи можна впевнено стверджувати, що процес соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах закладу освіти буде більш ефективним за умови створення певних умов соціальної адаптації, якщо робота із соціалізації та інтеграції в суспільство буде побудована з урахуванням психологічних особливостей цих учнів, якщо використовуються спеціально підібрані методи і способи формування особистості дитини.

З моменту створення навчального закладу для дітей з інтелектуальними порушеннями визначальну роль у системі корекційно-виховної роботи

відіграє професійно-технічна освіта учнів як основа їх соціальної адаптації та соціалізації. Підготовка до трудової діяльності є найважливішим елементом комплексу заходів для цих дітей. Ці заходи спрямовані на формування повноцінної особистості, що володіє рисами, необхідними для успішної інтеграції в соціально-економічне життя суспільства.

Проведене дослідження не охоплює усіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективою подальшої діяльності є впровадження розробленої нами програми у практичну роботу з дітьми з інтелектуальними порушеннями в умовах Нової української школи у спеціальних закладах загальної середньої освіти та закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Умань, 15 жовтня 2020 р.) / [ред. кол. : Коляда Н.М. та ін.]. Умань : ВІЗАВІ, 2020. – 256 с..
2. Артушкіна Л.М. Проблеми адаптації та професійної мотивації майбутніх соціальних педагогів, Тернопіль, 2002. – № 10. – С. 152–155.
3. Архіпова С.П. Педагогічні аспекти підготовки соціальних кадрів, Ужгород, 1999. – С.17–23.
4. Болонський процес у фактах та документах. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.
5. Безпалько О.В. Просвітницький тренінг як різновид соціальних послуг для дітей і молоді // Соціалізація особистості, Київ: Логос, 2003. С. 62–81.
6. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка у схемах й таблицях : [навч. посібник] Київ: Логос, 2003. С. 125-137
7. Дмитрієва О.І. Аналіз досліджень проблеми соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів у 3-х томах. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Вип.19. Т.1. 208 с. С.110-111.
8. Безпалько О.В. Теорія та практика соціально-педагогічної роботи із дітьми та учнівською молоддю у територіальній громаді : Луганськ, 2007. – 537 с
9. Віннікова Л.В. Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США. Луганськ, 2003. – 16 с.

10. Гайдук Н.М. Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США та Канади). Київ, 2005. – 23 с.
11. Горілий А.Г. Нагальні завдання підготовки фахівців з соціальної роботи / Соціальна робота: теорія, досвід, перспективи/. Ужгород, 1999. – С.151–154.
12. Гупан Н. М. До питання про становлення системи підготовки соціальних працівників в Україні / Н. М. Гупан // Соціальна робота: теорія, дія від, перспективи: матеріали доповідей Міжнародної конференції (21-22 жовтня 1999 р., м.Ужгород). Ч. 1. Ужгород, 1999. – С.176–180.
13. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття). – Київ: Радуга, 1994. – 61 с.
14. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук/. Київ: 2008. – С. 1037 - 1040
15. Загальні відомості про вищу освіту в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
16. Закон України «Про освіту» Голос України. – 25 квітня 1996. – № 77. – С. 7–11.
17. Закон України «Про соціальну із дітьми і молоддю» Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 42. – С. 213.
18. Зверєва І.Д. Проект “Соціальна робота в Україні”: інноваційні підходи у фаховій підготовці майбутніх соціальних працівників чи соціальних педагогів. Луцьк: Волинський держ.пед.ун-т ім. Лесі Українки, 2003. – Випуск 1. – С. 4–8.
19. Зверєва І.Д. Теорія та практика соціально-педагогічної роботи із дітьми і молоддю в Україні: Київ, 1999. – 39 с.
20. Іванова І.Б. Соціально-педагогічна робота із дітьми-інвалідами у системі соціальних служб для молоді. Київ, 1998. – 17 с.

21. Капська А.Й. Ефективність багаторівневої системи професійної підготовки працівників соціально-педагогічної сфери. Київ– 2002. – С. 45–52.
22. Капська А.Й. «Соціальна робота: деякі аспекти роботи із дітьми і молоддю». Київ, 2001. – 220 с.
23. Капська А.Й. Технології соціально-педагогічної роботи. Київ, 2000. – 372 с.
24. Капська А.Й. Соціальна педагогіка. 5-те вид. перероб. та доп. Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2011 – 488 с.
25. Козубовський В.В. Соціальний захист неповнолітніх у Великій Британії. Ужгород, 2004. – 129 с.
26. Коваленко В.І. *Особливості соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями в онтогенетичному вимірі* URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/00f16bd4-aaeb-4396-b0e2-053f52d57a54/content>.
27. Кремень В.Г. Освіта та наука в Україні – інноваційні аспекти. В.Г. Кремень. Київ: Грамота, 2005. – 448 с.
28. Петрушенко О.П. *СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ ВИХОВАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЯ–ІНКУЛЬТУРАЦІЯ* URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32058/%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D1%83%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%202.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
29. Поліщук В.А. Концептуальні моделі післядипломного навчання соціальних працівників і соціальних педагогів / Поліщук В. А. Тернопіль: Навч. книга-Богдан / 2001. – С. 32–40.
30. Поліщук В.А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід / Поліщук В. А. Тернопіль: Навч. книга-Богдан, 2003. – 178 с.

31. Савченко М. В. До проблеми формування основ життєвої компетентності у дітей з ООП. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Гол. ред. Мартинюк М. Т. Умань, 2017. Частина 2. С. 185-191.
32. Семенова Н. Становлення особистості дітей з ООП. *Реформування інклюзивної освіти та становлення життєвої компетентності дітей з ООП*: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. (28-29 трав. 2018 р.). Луцьк, 2018. С. 82-87.
33. Сухомлинський В.О. у діалозі з сучасністю: збірн.наук.праць/ за ред.проф. О.Є.Антонової, доц. В.В.Павленко. Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2017. 252 с.
34. Семігіна Т.В. Соціальна робота. Київ: Вид. дім “КМ Академія”, 2004. – Ч.1: Основи соціальної роботи. – 178 с.
35. Скакодуб Т. С., Тороп К. С., Василенко Н. А. Модельна навчальна програма "Технології (квітникарство)" для 5-6 класів спеціальних закладів спеціальної освіти для дітей із порушенням інтелектуального розвитку" URL: <https://vseosvita.ua/library/modelna-navchalna-prohrama-tekhnohii-kvitnykarstvo-dlia-5-6-klasiv-spetsialnykh-zakladiv-spetsialnoi-osvity-dlia-ditei-iz-porushenniam-intelektualno-572904.html>
36. Тищенко В. М. Педагогічні умови професійної підготовки соціальних працівників до роботи із молоддю: дис... кандидата пед. наук: 13.00.04 / В. М. Тищенко. Київ, 2005. – 186 арк.
37. Тарабасова Л. Г. Виховуємо комунікативно-компетентну дитину з ООП. *Збірник праць з педагогіки*. Дніпро, 2016. С.14-25.
38. Трофименко Л.І. Особливості розвитку особистості дитини з мовленнєвими порушеннями. *Теоретичне і методичне забезпечення*

навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами. 2018. № 8. С. 224–229.

39. Ткачова Н. Г. Інноваційні техніки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Київ, 2018. 38 с.

40. Трикоз С. В. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку. Харків: Ранок, 2018. 40 с.

41. Трикоз С. В. Зміст і завдання сенсорного виховання дітей з інтелектуальними порушеннями. Київ, 2010. 104 с.

42. Інклюзивна освіта. Програма розвитку дітей з ООП. О. І. Біланта ін. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 264 с.

43. Коваленко Є. І. Формування особистості та навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я. *Радість дитинства – вільні рухи*. Ред. Коваленко Є. І. Ніжин: Міланік, 2017. С.32-39.

44. Харькова Є. Дитина з ООП у сучасному соціальному середовищі та особливості взаємодії. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. Київ, 2018. С. 99-105.

45. Чубук Р. В. Дитина і середовище: проблеми взаємодії. / Оновлення змісту та методів навчання і виховання в закладах освіти. Національного університету «Острозька академія». Сер.: Психологія і педагогіка. Київ, 2018. С. 253-263.

46. Шахрай В.М. Комунікативна компетентність особистості в науковій літературі. Соціальні виміри суспільства: збірник наукових праць. Вип. 11. Київ: Інститут соціології НАНУ, 2018. С.352-362.

47. Шишова О. М. Психолого-педагогічні засоби розвитку соціалізації дитини з ООП. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. Київ, 2015. С. 168-174.

48. Шишова О. М. Розвиток соціалізації дітей за різними програмами інклюзивної освіти. Український психологічний журнал № 2. 2016.с.134-143
49. Штепа О. С. Особливості соціалізації та її діагностика дітей з ООП. Збірник практ. психологія та соц. робота. Київ, 2017. С. 39-49
50. Шевченко Ю. Особливості розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями в сучасному освітньому просторі. К., 2020. 46 с.
51. Чеботарьова О.В. Програми з трудового навчання для 4-10 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з інтелектуальними порушеннями. (КВІТНИКАРСТВО). Київ: 2009 URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01006f9m-b45f.doc.html>
52. Ящук Т. В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в початковій школі. 2018. С. 446-448.